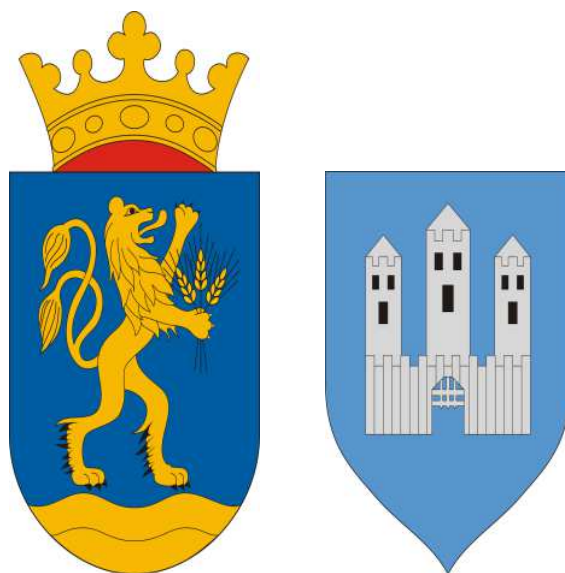

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
FÖLDTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

Bük és Csepreg összehasonlító településföldrajza

Németh Sándor

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

**Pécs
2014**

A doktori iskola címe:	Földtudományok Doktori Iskola Pécsi Tudományegyetem
A doktori iskola vezetője:	Dr. Dövényi Zoltán DSc, egyetemi tanár <i>Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék</i>
A doktori témacsoport címe:	Terület- és településfejlesztés
A doktori témacsoport vezetője:	Dr. Szilágyi István DSc egyetemi tanár <i>Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Politikai Földrajzi és területfejlesztési Tanszék</i>
A disszertáció tudományága:	településföldrajz
A disszertáció témavezetője:	Dr. Gyenizse Péter PhD egyetemi docens <i>Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Természetföldrajz és Geoinformatika Tanszék</i>

1. BEVEZETÉS

A disszertáció két vasi város, Bük és Csepreg összehasonlító településföldrajzi elemzését tűzte ki célul. Két település összehasonlításának értelmét a köztük lévő *hasonlóságok*, érdekességét pedig a *különbségek* adják.

Bük és Csepreg hasonló abban, hogy ugyanabba a méretkategóriába tartoznak, a magyar nevezéktan szerint a 2000-5000 fő közötti lélekszámú kisvárosok csoportjába.

A két helység a természeti és a társadalmi térfelosztás szerint is ugyanazokba az egységekbe sorolható (Répcse-sík kistáj, illetve Csepregi kistérség), sőt közigazgatási határaik összeérnek, tehát egymás szomszédjai (1. ábra). Ebből következően makroszinten hasonló természeti, politikai, gazdasági és társadalmi folyamatok érintették, irányították fejlődésüket.

A hasonló fekvés ellenére Bük és Csepreg alaprajzi fejlődése, térbeli kiterjedése akár irányában, akár mértékében jelentősen eltért egymástól a különböző történeti korokban, sőt jelenkori településtestük is különbözik egymástól a népesség eloszlását, a beépítési módjait és a funkcionális tagozódását tekintve egyaránt. A disszertáció arra is keresi a magyarázatot, hogy az egy-egy történelmi korszakonként hasonló makroszintű folyamatainak térbeli konzekvenciái, azaz a két város funkcionális morfológiai képe miért tér el ennyire egymástól.

2. CÉLKITŰZÉSEK

A disszertáció Bük és Csepreg településképeinek vizsgálatához a három idősíknak megfelelő *három kutatási célt*, illetve mindezekhez egy *horizontális szempontot* fogalmaz meg.

A három fő cél:

1) *retrogresszív vizsgálat*: kialakulásuktól kezdve a két helység történeti földrajzi szempontú vizsgálata, amely keretében valamennyi történeti korszakban rekonstruálásra kerülnek a két település egyes szféráinak fejlődésére ható legfontosabb külső hatások és belső tényezők, valamint az általuk kialakított, illetve formált teljes tetraéder állapota, azaz a település képe. Ebben a vizsgálati módszerben a kronológiai megközelítés a domináns, tehát az időbeli folyamatok, mint okok térbeli megjelenéseit, mint okozatot vizsgáljuk.

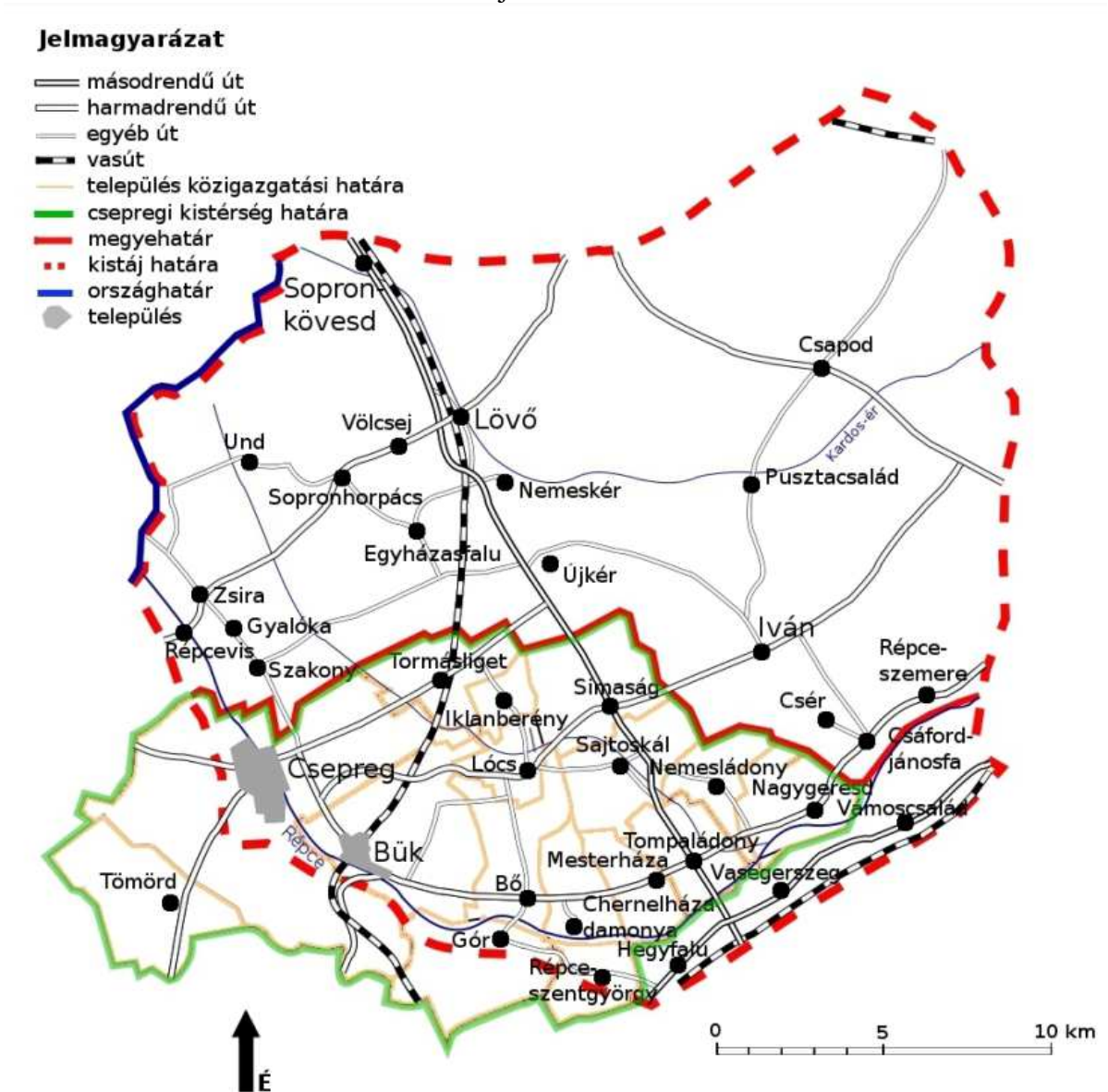
2) *retrospektív megközelítés*: a két helység jelenlegi állapotának településföldrajzi szempontú megközelítése. Itt a település képeinek, funkcionális szerkezetének jelenlegi állapotából próbálunk visszakövetkeztetni az azokat létrehozó folyamatokra. Ennél a kutatási módszernél a chorologikus megközelítés a meghatározó, tehát a jelenlegi településképből, mint okozatból próbálunk visszakövetkeztetni az azt létrehozó folyamatokra, mint okokra.

3) *perspektív szemlélet*: a két település történeti földrajzi és településföldrajzi szempontú vizsgálatát ötvöző, azok eredményeinek összegyűjtésével és alkalmazásával azok további ágazati és térbeli fejlődésére készít prognózisokat, illetve tudatos fejlesztésére tesz javaslatokat. Ez a kronologikus és chorologikus szemléletet integráló településfejlesztési megközelítés, ami tulajdonképpen a vizsgálat gyakorlati alkalmazási lehetőségét, hasznát jelenti. A kronologikus és a chorologikus megközelítés egyaránt az ok-okozati összefüggésekre épít, tehát *kauzális* szemléletű, ugyanakkor a kettő ötvözése már *teleologikus*, hiszen meghatározott célokat tűz ki és azok elérése érdekében tudatosan és tervszerűen beavatkozik a spontán időbeli és térbeli folyamatokba.

Horizontális cél: *Komparatív (összehasonlító) szemlélet*: két elemet, ez esetben két települést összehasonlító megközelítés, amelyet minden idősíkban alkalmazva a két település párhuzamos életrajza (településföldrajza) tárul fel. Az összehasonlító módszerből olyan többletinformációk nyerhetők, hogy egyrészt Büköt és Csepreget az egyes korokban milyen külső és belső településformáló tényezők alakították, illetve azokra hasonlóan vagy különbözően választott-e természeti, társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szférájuk. Másrészt a két tetraéder (a két település) a tetraéderek által lefedett társadalmi-gazdasági térben (településhálózatban) egymást

kiegészítő (komplementer) avagy egymással versengő (kompetitív) viszonyban álltak, és ez miképpen befolyásolta általános pozícióikat a településhálózatban, és azok miképpen csapódtak le a zárt településtartományon, formálva annak funkcióit, népességét, beépítési módjait, funkcionális tagozódását.

1. ábra: A Répce-sík és a Csepregi kistérség települései
 Forrás: saját szerkesztés

3. KUTATÁSI MÓDSZEREK

3.1. Megközelítési módszerek

A disszertáció elsősorban a német és részben az abban gyökerező magyar történeti és településföldrajz hagyományos fogalmi kereteit és módszereit alkalmazza a két város időbeli és térbeli összehasonlító vizsgálatánál. Az időbeli elemzés tulajdonképpen egy *folyamatábrázolás*, amely *történeti földrajzi vizsgálatot* igényel, és a kijelölt célokkal összhangban három megközelítésben vizsgálhatja a mai településképet:

- a) *retrogresszív*: időben visszalépve az alaprajzot, beépítést, funkciókat a történelmi múlt egy adott szakaszában rekonstruálja;

- b) *retrospektív*: időben visszatekintve ad magyarázatot arra, hogy a településszerkezetnek mely elemei hagyományozódtak át a múltból a jelenbe;
- c) *komparatív (összehasonlító)*: egy forrásanyaggal bőségesen dokumentált és ezáltal a településtérben értelmezhető folyamatot, mint analóg példát össze lehessen vetni kevésbé vagy egyáltalán nem dokumentált másik településtörténettel. Ez tipizálást is jelent egyben, hiszen abból indul ki, hogy bizonyos korokban a települések formai elemei hasonló térbeli elrendeződést mutatnak.

3.2. Alkalmazott modellek

A települések jelen földrajza felfogható a történeti (település)földrajzuk utolsó időbeli metszetének is. A folyamatábrázolással szemben a kutatás középpontjába egy adott történelmi időszak térbeli megnyilvánulásainak magyarázata, az ún. *keresztmetszet-vizsgálat* kerül. Megközelítésében ez *retrospektív*, hiszen a település képét, alakját a jelenlegi állapotában vizsgálja, amelyet az alaprajz fejlődésének, valamint a népesség, a települési funkciók és a hozzájuk kötődő beépítési módok településtesten belüli elterjedését feltáró *funkcionális morfológia* összegez.

A disszertáció a földrajzi kutatásokban három ismert módszertani modellt alkalmaz, amely közül egy az elemzés teljes felépítését döntően meghatározza, míg a másik kettő egy-egy fejezet sorvezetője, Bük és Csepreg egy-egy szférájának adekvát bemutatási módszerét képezi.

Az egész disszertáció *fogalmi keretét* a TÓTH JÓZSEF (1940-2013) tetraéderrel ábrázolható településértelmezése adja. Ennek megfelelően, ahogy a többi település, úgy Bük és Csepreg is felfogható természeti környezetük, társadalmuk, gazdaságuk és infrastruktúrájuk térben összekapcsolódó, de időben változó – tetraédert formázó – együtteseként, illetve ahogy a településhálózat egésze, úgy Bük és Csepreg egymáshoz való viszonya is megragadható ezen tetraéderek permanens kölcsönhatásával. A tetraéder egyes szférái, illetve a tetraéderek közötti időben változó kapcsolatrendszer együttesen formálja a települések funkcióinak, népességének, beépítési módjainak településtesten belüli eloszlását, és azok egymásra hatásaként a különböző szerepkörű területek, funkcionális övek kialakulását.

A disszertáció felhasznál további olyan modelleket, amelyek ugyan nem az egész értekezés gondolatmenetét képezi, de egy-egy fejezet algoritmusát döntően rá épül. Ilyen például a vizsgálat tárgyát képező két város természeti környezetének bemutatása, amely a német geográfus ALFRED HETTNER (1859-1941) sémája szerint történik. Bük és Csepreg gazdasági szolgáltatásainak a többi vasi kisvárossal, illetve a Csepregi kistérség többi településével történő összevetése, rangsorba állítása pedig LOUIS GUTTMAN (1916-1987) egyesült államokbeli matematikus-szociológus által kidolgozott skálával valósul meg.

3.3. Felhasznált források

A dolgozatban a témaválasztásnál jelzett komplex vizsgálat iránti igény sokszínű módszerek alkalmazását tette szükségessé: a 1) *primer források* és 2) *szekunder adatok* felkutatása, illetve ezek egymással összefüggő 3) *feldolgozása*.

A *primer források* két nagy csoportra oszthatók: a) *térképekre* (a múltbeli folyamatok illusztrálására jellemzően a katonai felmérések tábláira, míg a jelen állapot bemutatására a két város rendezési tervének térképlapjaira), valamint b) *statisztikai adatokra* (elsősorban a censusok adatsoraira).

A *szekunder források* kiválasztása a „Bevezetés”-ben rögzített három témaválasztási indok mentén történt.

Ezek a következők:

a) *A kutatás földrajzi célterülete*

Bük és Csepreg természeti és társadalmi fejlődési alapjainak, környezetének szakirodalmi feldolgozottsága gazdag, számában és témájában megfelel a hasonló nagyságú városokénak. Egymással összehasonlítva megállapítható: *Büknek a jelene, Csepregnek pedig a múltja a feldolgozottabb.*

b) A kutatás iránya

Mivel a disszertáció településföldrajzi, településmorfológiai szemléltű kutatás, az adatgyűjtést az ilyen jellegű szekunder források számbavételével célszerű elkezdeni. Köztük már vannak olyan cikkek, tanulmányok, amelyet az értekezés szerzője készített, jelezve, hogy a településföldrajz mint tudományág, illetve két várossal mint kutatási célterület bő egy évtizede áll szakmai érdeklődése homlokterében, ami a publikációs jegyzéke is bizonyít.

c) A kutatás megközelítési módja

Az értekezés a településföldrajzi kutatásnak a *két települést összevető, komparatív megközelítési módját* választotta. A szakirodalmi elemzés alapját a hazai településföldrajzi munkák képezték, de ezek közül egyfelől a meglehetősen kevés a két elemet összehasonlító, másfelől összességében viszonylag csekély számú a kisváros-specifikus munka is. Ezért a disszertáció elkészítésének alapmotivációi között ez a hiánypótlási szándék is szerepelt.

Az *adatok, források feldolgozásának* egyik célja tehát Bük és Csepreg egymás közti, valamint településhálózati, elsősorban a kistérségi, továbbá a vasi kisvárosi halmazon belüli térszervező szerepek különbségeinek vizsgálata volt. Mivel a disszertáció elsősorban településföldrajzi és nem településhálózati szempontú megközelítést alkalmaz, az adatok megfigyelési egységei nem csak a két város, illetve egyéb, velük összevethető települések bizonyos csoportjai, hanem a települések belső szerkezete, tagoltsága is. Mindkét város esetén a történelmileg kialakult városrészek határaihoz igyekeztük az adatfelvételt igazítani. Megjegyzendő, hogy a települések külterületi lakott helyei nem képezik a disszertáció tárgyát, az a zárt településtartestekre fókuszál, amelyek a két városban a következők:

– Bük: az immár helyi rendelettel is rögzített felosztás *1) Felsőbük, 2) Középbük, 3) Alsóbük és 4) Bükfürdő*, azaz összesen négy városrész;

– Csepreg: nincs ugyan a városrészeket megnevező helyi rendelet, de a szerves történelmi fejlődés eredményeként elkülöníthető *1) Felsőváros, 2) Felsőváros-bővítmény, 3) Alsóváros, 4) Alsóváros-bővítmény, 5) Tilosgyöp*, azaz összesen öt városrész. (2. ábra és 3. ábra)

4. EREDMÉNYEK

4.1. A folyamat-ábrázolás (a történeti földrajzi vizsgálat) eredményei

Bük és Csepreg *természeti adottságainak* jellemezését, a többi települési szférákra kifejtett hatásainak elemzését összefoglalva megállapítható, hogy mindkét város gazdasági, társadalmi szempontból is kiváló lakóhely. Annak ellenére, hogy a természeti tényezők többségében Csepreg jobb lehetőségekkel bír, az egyetlen, amiben Bük előnyt szerzett – a termálvíz turisztikai célú felhasználása – viszont olyan helyzeti energiaként szabadult fel, hogy az teljesen elhomályosítja, felülírja Csepreg többségében jobb, de csak helyi energiákat mozgósító természeti potenciálját. Ez a folyamat azonban csak bő fél évszázada tart, a korábbi történelmi korszakokban Csepreg társadalmi és gazdasági szférája, és ebből következően infrastruktúrája is fejlettebb volt a bükinél.

Mindkettő faluként alakult ki az Árpád-kori Sopron vármegyében, a Répce mentén. Kezdetben Csepreg a mai Felsővárossal, Bük pedig a Középbükkel volt azonos, a többi településrészük – akkor még önálló településként – a későbbi századokban jött létre. Mindkettő lakosságának nagy része várjobbágyokból, állt, akik azért, mert időszakonként a soproni várban teljesítettek szolgálatot, háború esetén pedig az ispán vezetésével hadba vonultak, kiváltságokat (pl. adómentességet) kaptak, és belőlük formálódott a későbbi századok nemessége. Bük és Csepreg tehát nemesi falu volt.

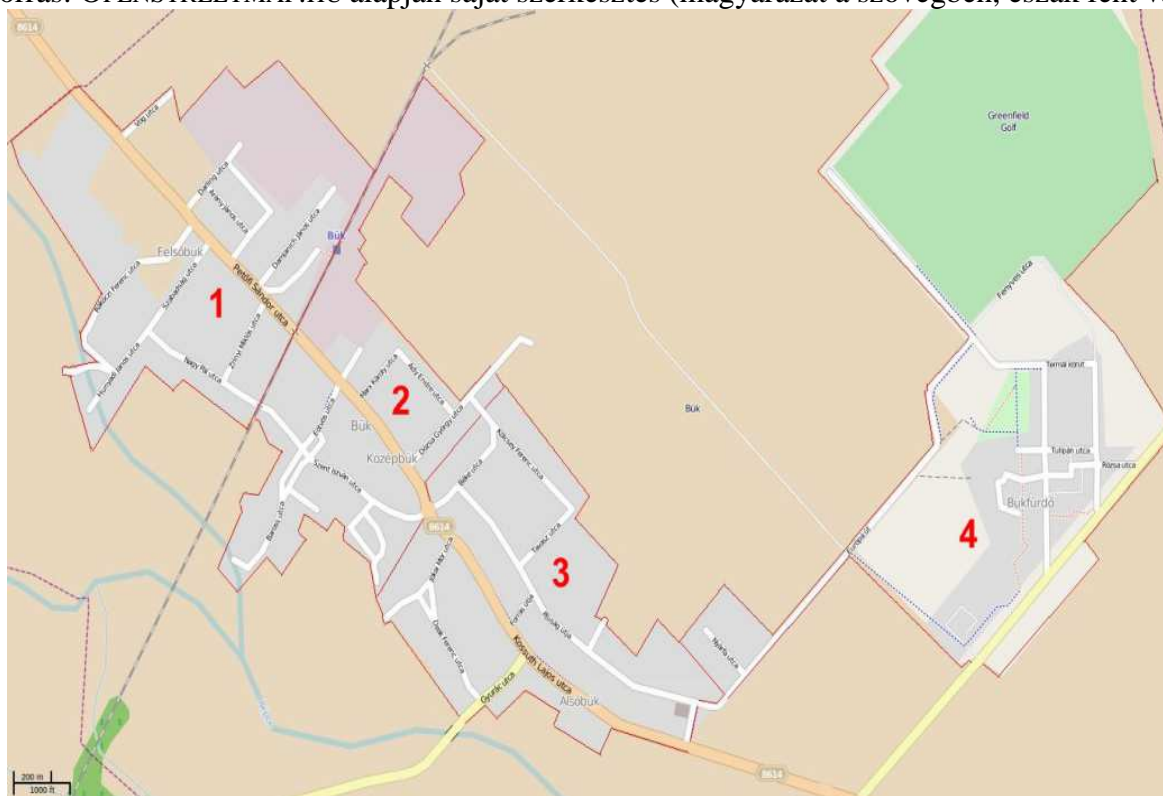
Fejlődési pályájuk a XIII-XIV. századi pusztásodás után ágazott el, amikor Csepreg királyi pártfogással előbb királyi várossá (*civitas*), majd mezővárossá (*oppidum*) vált, amely címét egészen a XIX. század utolsó harmadáig megtartott. A környezetében elpusztult falvak területének hozzácsatolásával nagy határú, sánccfallal erősített mezőváros lett, szemben a Közép-Bük mellett

kialakult Alsó- és Felső-Bükkel, amelyek továbbra is szűk külterülettel rendelkező nemesi falvak maradtak.

A különböző jogállás eltérő gazdasági fejlődést indukált a két településen. Csepregen a hagyományos extenzív mezőgazdasági művelési módok mellett a középkori magyar városok gazdaságában jelentős szerepet betöltő szőlő- és bortermelés is virágzásnak indult. A vásártartási és árumegállító jog magával hozta a helyi ipari és szolgáltató tevékenységek fellendülését. Ennek a gazdasági sokszínűségnek a társadalmi vetülete az volt, hogy a mezőgazdasági keresők mellett a céhes keretek között működő iparos és kereskedő réteg alkotta a társadalom gerincét, szemben Bükkel, amely szinte egynemű agrártársadalomban élt. A város lakosság száma is 2,5-3-szorosa volt a három nemesi faluénak. Ez az állapot a dualizmus korában változott meg, amikor a Sopron – Nagykanizsa közt vezető ún. Déli vasút eredetileg Csepregre tervezett szakaszát a helyi gazdák ellenállása miatt Bükön vezették keresztül. Csepreg azon az 1913-ban megnyílt Répczevis – Sárvár mellékvonalon kapott állomást, amely Bükön keresztezte a Déli vasutat. Sárvár felé Bük-fürdőtelep néven megállót létesítettek.

2. ábra: Bük városrészei és utcahálózata, 2013

Forrás: OPENSTREETMAP.HU alapján saját szerkesztés (magyarázat a szövegben, észak fent van)

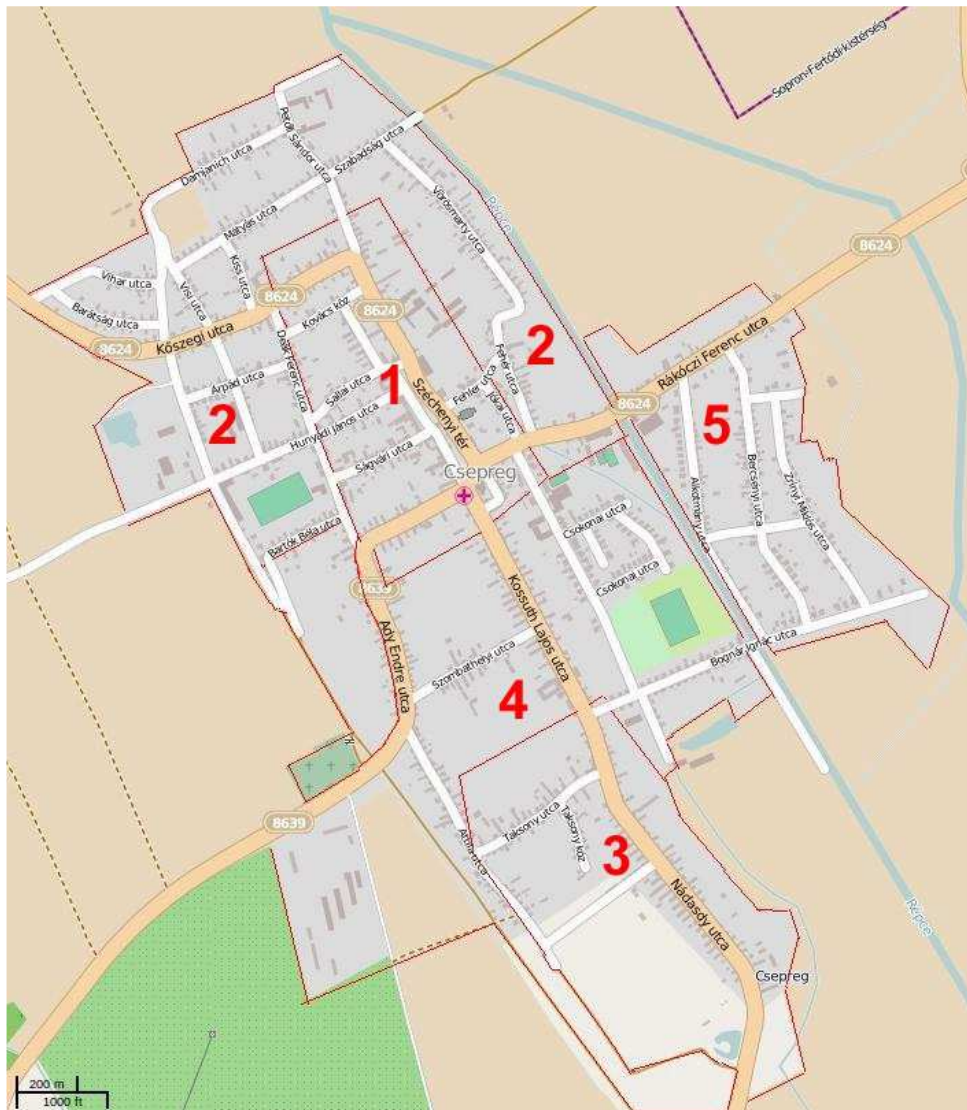
A vasút megjelenése Bükre vonzotta a nagyipart, hiánya, illetve késése pedig Csepreget megfosztotta városi rangjától, amely így nagyközségként lett a róla elnevezett járás székhelye. A gazdasági ereje azonban elmaradt az 1867-ben épült, a korban hatalmas, mintegy 700 főnek munkát adó cukorgyárral rendelkező három Bük mögött, kis- és középüzemei (cukorgyár, téglagyárak) mellett a járási székhelyhez kötődő, jellemzően közszolgáltatási funkciói biztosítottak a lakosságnak munkaalkalmat. A korszakban jellemző demográfiai robbanás is inkább a három Büköt érintette, amelynek következtében a két település történetük során először került hasonló népességszám-kategóriába, és a három nemesi falu 1902-ben Bük nagyközség néven történt egyesülésével egy Csepreggel minden szempontból rivalizálni képes ellenpont jött létre a Répcze középő szakaszán.

A büki cukorgyár 1917-es leégése miatt Bük egyenesen sorvadásnak indult, de Csepreg fejlődése sem lett sokkal dinamikusabb. 1950-ban Sopron vármegyével együtt a Csepregi járás is megszűnt, székhelyét, csakúgy, mint a szomszéd nagyközséget egyaránt községgé fokozták le. Az

államosítás során olyan nagyfoglalkoztatók jöttek létre a mezőgazdaságban (Győzelem MTSZ, Csepregi Állami Gazdaság) és az iparban (ruhagyár, asztalosipari szövetkezet), amelyek stabilizálták a helyi munkaerőpiacot, amely foglalkozási szerkezete szerint agrár-ipari jellegűvé vált. A lakosságszám átmeneti csökkenés után 1960-ban történelmi maximumára (4348 fő) emelkedett, és ezt a dinamizmust elismerve 1970-ben visszakapta nagyközségi rangját. A XX. század közepső harmadában Bük valamennyi települési szférája stagnált, gazdaságában továbbra sem jelent meg a nagyobb üzemméret, és népessége is folyamatosan csökkent, és 1970-ben érte el a mélypontot (2548 fő).

3. ábra: Csepreg városrészei és utcahálózata, 2013

Forrás: OPENSTREETMAP.HU alapján saját szerkesztés (magyarázat a szövegben, észak fent van)

A két település eltérő fejlődési pályája az 1970-es években is megmaradt, de ekkor ellenkező előjelűvé vált. Bükön az 1957-ben feltárt hévízre 1962-ben megnyitott gyógyfürdőjét 1972-ben fedett szárnnyal bővítették, így megszűnt a létesítmény szezonálisága. Bük az 1980-as évekre Vas megye leglátogatottabb turisztikai célpontjává vált, a település gazdasági életének húzóágazata a terciér szektor lett. 1974-ben megszüntették a Répcevis – Sárvár vasútvonalat, ami a két település közül Csepregre érte hátrányosabban, sőt összességében lehet, hogy Bük a kisebb veszteségei (pl. megszűnt a fürdőtelep vasúti elérhetősége) ellenére előnnyel jött ki ebből, hiszen a legnagyobb csepregi vállalat, az Állami Gazdaság két nagy forgalmú, így a vasúti közlekedésre ráutalt üzemét, az almatárolót és a jégkrémgyárat nem a központjában, hanem Bükön építette fel. A rendszerváltás

után a csepregi anyavállalatok tönkrementek, a büki telephelyeket multinacionális vállalatok vásárolták fel, ahol profilváltással az ipari termelés továbbfolyt (VOG, NESTLÉ). Ennek köszönhetően Büknek nem csak az idegenforgalmi, hanem az iparüzési adóbevételei is nagyságrenddel haladták meg a csepregiét, ami 1990 után, amikor a településfejlesztés legfontosabb előfeltétele a helyhatóságok saját bevételeinek a nagysága, Bük fejlődése sokkal látványosabb. Ugyan Csepreg előbb visszakapta a városi rangját (1995), mint ahogy Bük történetében először megszerezte (2007) a fürdőváros térszervező szerepe, különösen gazdasági tekintetben sokkal erősebb, mint a régi mezővárosé, és ez a két település demográfiai mutatóiban is megmutatkozik: 2011-ben Bük népességszám alapján megelőzte Csepeget.

Az eltérő fejlődési dinamika a két város *infrastrukturális szféráján* is megmutatkozik. Mindkét település alaprajzi szempontból hasonló genetikájú. A csepregi Alsó- és Felsőváros eredetileg útmenti szalagtelkes falu volt, ahogy Alsóbük is. Közép- és Felsőbük halmazjellegű útféλι település volt, és a XIX-XX. század fordulóján történő térbeli összekapcsolódásuk után is azok maradtak. Ezzel szemben Csepreg várossá válása után erősítést kapott, a Felsőváros alaprajza először orsós főutcás faluvá vált, majd a falak szorításában bordás jellegűvé vált. Miután összekapcsolódott az Alsóvárossal, majd mindkettő bővítménnyel gazdagodott, városközpont jellege továbbra is megmaradt, sőt erősödött, a funkciók, az urbanus beépítési módok és a népesség erős koncentrációja révén a település valódi centrumává vált. Bükön ilyen nem volt, ott csak a településrészek érintkezési területénél alakult ki egy-egy intézményi központ. A XX. században mindkét helység egy-egy újabb településrészsel gyarapodott, Csepreg a tisztán lakófunkciójú Tilosgyöppel, míg Bük a szinte állandó lakos nélküli, a hévízkút körül kiépült, így elsősorban a turisták kiszolgálására berendezkedett Bükfürdővel. Így jött létre Bükön a négy, Csepregen pedig az öt, a funkciók, a beépítési módok és a népsűrűségük által jól elkülöníthető városrész.

4.2. A keresztmetszet-ábrázolás (a településföldrajzi vizsgálat) eredményei

A települési funkciók

A két kisváros *társadalmi szolgáltatásait* tekintve Csepreg az erős hagyományon alapuló kulturális és oktatási területen továbbra is őrzi vezető helyét a térségben, de az újabban kialakult közszolgáltatások csaknem mindegyike Bükön találta meg központjául, így a lakosság mindennapi igényeit kielégítő szolgáltatások nagy része már ott található, és hosszabb távon a fürdőváros előnyét vetíti előre kettejük rivalizálásában. *Egyelőre azonban még Bük és Csepreg csak együttesen tudja kistérségi központ szerepét betölteni.*

Az előbbiekhöz képest némileg mellékesnek tűnik, de a jövőt illetően fontos, hogy a feladatellátás tekintetében a kistérségnek kirajzolódik egy harmadik, bár a két városnál természetesen gyengébb központja, Bő. A mintegy 660 fős község térszervező szerepe a kistérség keleti részében több vonatkozásban – körjegyzőség, alapfokú orvosi ellátás, óvoda, általános iskola, posta – kulcsfontosságú. Bő viszont szinte valamennyi kistérségi feladatellátás tekintetében Bükhöz kapcsolódik.

A gazdasági szolgáltatások mennyiségében és minőségében Bük nem csak kistérség több települést, Csepreget előzi meg, hanem Vas megye valamennyi kisvárosát (4. ábra). Ennek a sokféle szerepkörnek a településképi következménye az, hogy azok Bük településtestét legalább olyan mértékben tagolják, mint a nagyobb városi hagyományokkal rendelkező helységeket, köztük Csepregét.

A szerepkörök, intézmények, munkahelyek *településen belüli eloszlása* alapján markáns eltérés található a két kisváros között. Csepregen a központi szerepköreinek nagy része egyetlen helyre, a történelmileg kialakult városközpontba települt, így funkcionális értelemben Csepreg egyközpontú, *monocentrikus* típust képvisel. A három faluból viszonylag későn, alig száz éve egyesült és alig ötven éve összeépült és egy újabb településrészsel bővült Bükön nem alakult ki, mert ezen okok miatt nem is alakulhatott ki egyetlen városközpont.

A közintézmények az egykori három falu nagyjából mértani közepén, Középbükön összpontosulnak, de attól légvonalban mintegy 3 km-re, a feltárt hévízkút mellett kialakult egy újabb településrész, amely nyilván a településközponttól való nagy távolsága miatt saját maga is telepített le funkciókat (boltok, posta stb.), így egy alközponttá formálódott. A kettő centrumtól nagyjából egyenlő távolságra, Alsóbükön pedig az ezredforduló óta kialakult egy harmadik központi rész, így Bük funkcionális szempontból legalább három központtal rendelkező, *policentrikus városmodell*t testesít meg.

4. ábra: A Csepregi kistérség településeinek és Vas megye kisvárosainak Guttman-skálája a kiskereskedelmi üzletek és vendéglátóhely alapján, 2012
Forrás: KSH 2012. évi Vas megyei statisztikai évkönyve

	Étterem, büfé	Italüzletek és zenés szórakozóhely	Élelmiszer vegyesüzlet és áruház	Ruházati szaküzlet	Munkahelyi, rendezvényi és közéletet végző vendéglátóhely	Festékek, vasárak, barkács- és építési anyagok szaküzlete	Kenyér-, pékáru- és édességszaküzlet	Vegyesiparicikk-üzlet és áruház	Zöldség-, gyümölcsszaküzlet	Hús-, húсарu-szaküzlet	Üzemanyagtöltő állomás	Gépjárműalkatrész-szaküzlet	Lábbeli-, bőráru-szaküzlet	Illatszerek szaküzlet	Egyéb élelmiszer-szaküzlet	Használcikk-szaküzlet	Termelői borkimérés	Cukrászda	Dohányáru-szaküzlet	Bútor-, háztartáscikk- és világítástechnikai szaküzlet	Gépjármű-szaküzlet	Textilszaküzlet
Bük	44	22	13	23	3	4	4	3	1	2	1	0	3	4	1	0	0	3	2	1	1	0
Vasvár	10	8	6	8	4	8	2	2	2	1	2	3	0	1	2	2	0	0	0	2	1	1
Répcelak	6	11	9	4	1	2	3	2	2	2	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Csepreg	2	4	7	2	2	0	1	0	1	1	2	2	2	0	0	0	4	1	1	0	0	1
Vép	2	6	5	0	8	3	2	2	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Óriszentszép	6	2	2	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bő	3	2	3	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Símaság	0	3	2	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Tompaládony	1	1	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sajtoskál	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nagygeresd	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mesterháza	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gór	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tormásliget	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tömörd	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nemesládony	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Répcseszentgyörgy	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Chernelházaadamonya	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lócs	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Iklanberény	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

A lakásállomány

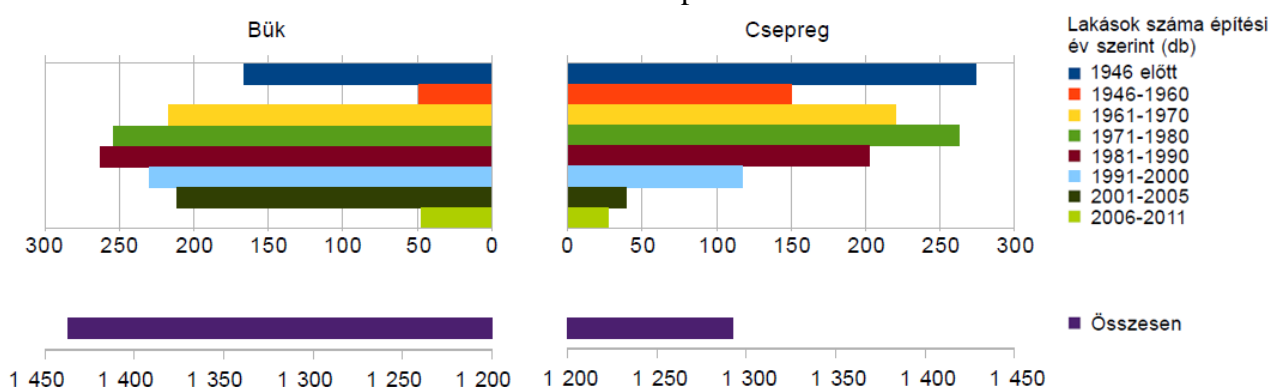
Bük és Csepreg lakásállományának szám szerinti alakulása azt mutatja, hogy Bük ebben a tekintetben a rendszerváltás óta – a két település történetében először – megelőzte szomszédját. A 2001-es népszámláláskor Csepregen még 34 darabbal több lakás volt, mint Bükön, 2011-ben viszont már 145-tel utóbbi helyen volt több, ami ekkora települések viszonylatában óriási ütemű változás. Ha hosszabb idősorba rendezzük a lakásépítést, akkor az látható, hogy bő fél évszázad alatt (1960 óta) a büki lakások száma 130 %-al, addig a csepregieké mindössze 6,3 %-al növekedett, ami 20-szoros (!) különbség. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a lakóegységek uralkodó formája mindkét városban a családi házas beépítési mód, akkor már érthető, hogy a jóval kisebb külterületű Bük belterülete és ezen belül lakóterülete miért másfélszer akkora, mint Csepregé.

Aligha találunk hazánkban még egy példát arra, hogy két egymással szomszédos kisváros lakásállománya és lakóterülete ennyire eltérő ütemben fejlődött volna. Ha a múlt tapasztalatai és a jelen folyamatai alapján prognózisokat szeretnénk felállítani, akkor a lakások építési év szerinti vizsgálatával is megtehetjük ezt (5. ábra).

Az adatok alapján a mai büki lakásállomány 88 %-a, a csepreginé pedig 78 %-a épült az elmúlt hat és fél évtizedben. Ez azt is jelenti, hogy éves átlagban Bükön 19,6 db, Csepregen pedig 15,7 db új lakás épült. Ilyen viszonylag nagy időintervallumot nézve a különbség nem is olyan markáns, nem ad arra magyarázatot, hogy miért ilyen nagy a különbség a két város lakásállományának mennyiségi és minőségi paramétereiben. A választ az adja meg, ha a II. világháború óta eltelt időszakot kisebb periódusokra osztjuk Bük és Csepreg lakásépítéstörténetében. A lakások építési periódusai alapján két egymással inkább versengő, semmint egymást kiegészítő település tárul elénk. A háború utáni kb. három évtized lakásépítésében egyre csökkenő különbséggel Csepreg megelőzte Büköt. Ezt követte egy olyan – kb. a '70-es évek közepétől a '80-as évek közepéig/végéig tartó – időszak, amikor egy trendfordulót megelőző fej-fej mellett haladás történt, majd a rendszerváltástól kezdve Bük előnye vitathatatlan. A folyamat időbeni „mintázata” hibátlan, hiszen nem bontják meg rövidebb, a fő iránnyal ellentétes periódusok.

5. ábra: A lakások száma építési évük szerint Bükön és Csepregen, 2011

Forrás: KSH 2011. évi népszámlálási kötete

Település	Lakások száma építési év szerint (db)								Összesen
	1946 előtt	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2005	2006-2011	
Bük	166	49	217	254	263	230	211	47	1 437
Csepreg	274	150	220	263	202	117	39	27	1 292

Bük és Csepreg mai lakásállományát összehasonlítva megállapítható, hogy mindkét városban a saját tulajdonú családi ház az uralkodó típus, amelyek Bükön sokkal újabb építésűek, de Csepregen sem rosszul felszereltek. A lakásállomány több évtizedes bővülésének eredményeként Bük lakásai sokkal tágasabbak, zömük a bennlakók mellett vendégek kiszolgálására is alkalmasak és használatosak. Bükön a lakóövezet sokkal kiterjedtebb a csepreginél, hiszen egyrészt Bükön több lakás van, másrészt pedig az üdülők is gyarapítják számukat, ami Csepregen értelemszerűen nincs. A mennyiségi és minőségi jellemzői miatt Bük új létesítésű lakóövezetei formájukban, megjelenésükben markánsan elkülönülnek a régebbiektől, Csepregen ez kevésbé látványos, ott csak a Malomkert környéke „lóg ki a sorból”. A lakóegységek családi házak mellett további formacsoportjainak száma alapján nincs nagy különbség a két város között, Bükön inkább az újabbak (pl. tömbös és sorházas) viszik a prímet, viszont teljesen hiányoznak azok a régebbiek (pl. zárt többszintes, zárt földszintes), amelyek viszont Csepregen jellegadóak.

A népesség településen belüli eloszlása

A 2011-es népszámlálás alkalmával a lakónépesség Bükön 3301 fő, Csepregen pedig 3286 fő, 2012-ben pedig 3493 és 3393 fő volt (KSH 2011, 2012). A két legutóbbi census között, ahogy Vas megye egésze, úgy valamennyi városa is veszített népességéből, Bük kivételével. Csaknem minden településen a lakosság természetes fogyása tapasztalható, így a tényleges népességnövekedés egyetlen forrása a bevándorlás marad. 2001 és 2011 között csak négy vasi város tudott vándorlási aktívumot felmutatni, Kőszeg, Szentgotthárd, Vasvár és Bük, de csak utóbbi népessége nőtt

ténylegesen. Ez azt jelenti, hogy Bük demográfiai súlya Vas megye és a Csepregi kistérség vonatkozásában is megnőtt, illetve története során a lakosság száma először előzte meg Csepregét.

A két település beépített területének népsűrűsége jelentősen, laksűrűsége kismértékben tér el egymástól, mindkettő Csepreg javára, és ez ellentmond a két település népesség- és lakásszámának korábban ismertett dinamizmusának. A paradoxont a speciálisan büki városrész, a szinte kizárólag turisztikai szerepkörű Bükfürdő adatorzító hatása jelenti. Ha ezt a városrészt nem számítjuk, akkor a három régebbi városrész népsűrűsége 1185 fő/km², ami már csak kis mértékben marad el Csepreg mögött, a laksűrűsége (3,14 fő/lakás) pedig hajszálpontosan azonos vele, tehát a két mutató alapján azonos kategóriába tartoznak.

Ha Bük és Csepreg nép- és laksűrűségét egymással összevetve városrészenként vizsgáljuk, akkor érdekes és különböző specifikus tulajdonságokat fedezhetünk fel (1. táblázat).

Laksűrűség...	Népsűrűség...			
	...a település átlagához képest...	magas	átlagos	alacsony
	magas	Felsőbük	Középbük	Alsóváros-bővítmény
	átlagos	Felsőváros	Alsóbük	
	alacsony	Tilosgyöp	Alsóváros	Bükfürdő, Felsőváros-bővítmény

1. táblázat: Bük és Csepreg városrészeinek lak- és népsűrűségének összehasonlítása, 2013

Forrás: saját szerkesztés

A legfontosabb megállapítás az lehet, hogy jelen értekezésben a két városnak összesen kilenc városrészt különböztettük meg, pontosan annyit, amennyi a lak- és népsűrűségüket összehasonlító táblázat metszetében található cellák száma. Az, hogy egy kivételével valamennyit kitölti a kilenc városrész, arra utal, hogy a népesség zárt településtestben belüli eloszlása tekintetében nem csak Bük és Csepreg között van nagy különbség, hanem a városokon belül is. Bükfürdőn és Felsőváros-bővítményen kívül nincs azonos kategóriába eső, ami két ilyen kicsi és egymáshoz közel eső település esetén ritka jelenség.

Tehát nem csak a két település között, hanem azokon belül is markáns különbségek tapasztalhatók. Ugyan a gazdasági tevékenységek és társadalmi rétegek településen belüli eloszlásának vizsgálatára ekkora települések esetén a népszámlálási adatok nem állnak rendelkezésre, de az egyrészt a települési szintű adatok, másrészt a lak- és népsűrűség, továbbá a látható formai elemek vizsgálatából úgy tűnik, hogy egyre nagyobb gazdasági és társadalmi különbségek alakulnak ki a két város között és azok beépített területén belül. Ezek a „spontán” folyamatok egy idő után jelentkeznek a városrészek arculatán, és kezelésük vagy megoldásuk külső beavatkozást kíván. Ezt nyilván a helyhatóság tudja megtenni, közösségi források bevonásával.

Beépítési módok

Bükön és Csepregen a következő beépítési módok különíthetők el 2013-ban: 1) zárt sorú többszintes, 2) zárt sorú földszintes, 3) hézagos földszintes, 4) többszintes tömbös, 5) üdülő, 6) sorházas, 7) családi ház és 8) egyéb.

A lakosság városrészek közti eloszlásához hasonlóan a beépítési módok tekintetében is nagy különbséget mutat Bük és Csepreg. A nyolc beépítési módból csak négy található meg

mindkettőben, három (a zárt sorú többszintes, a zárt sorú földszintes és a hézagos földszintes) csak Csepregen, egy (az üdülő) viszont csak Bükön lelhető fel.

A beépítési módok közül legtöbbnek a területi kiterjedése nem fog jelentősen változni egyik városban sem. Bükön a legnagyobb növekedési potenciálja a tömbös beépítési módnak van, amely akár szolgáltató, akár lakófunkcióval összekapcsolva is megjelenhet. Ez az egyetlen lehetséges forrása Bük vertikális tagoltságának, azaz városias formájának fokozásához. Nagy tartalékok vannak az egyéb kategóriában is, elsősorban újabb ipari létesítmények építése által. Csepregen csak ez utóbbi formacsoport szerény mértékű növekedése várható, hiszen a népességsökkenés miatt a kifejezetten lakófunkcióhoz kapcsolódó formacsoportok (családi ház, sorház, hézagos földszintes) száma nem fog növekedni, sőt a hézagos földszinteseké a családi házas átépítések miatt csökken. A kisváros központi funkciói sem mutatnak növekedést, így az ezt befogadó zárt többszintes, illetve földszintes formacsoport sem fejlődik.

Összességében *Bükkel ellentétben Csepreg beépített területe nem növekszik, beépítési formacsoportjai pedig veszítenek sokszínűségükből, ezáltal jellegükben távolodnak a városokétól*, azaz a termelő és szolgáltató tevékenységek, egyáltalán az intézmények zsugorodása nyomán nem urbánusabbá, hanem rurálisabbá válik a település. Ez abban nyilvánul meg leginkább, hogy a falvakhoz hasonlóan a településtestből egyre nagyobb arányt hasít ki a lakófunkció, illetve az ahhoz kapcsolódó, elsősorban magántulajdonban álló családi házas terület.

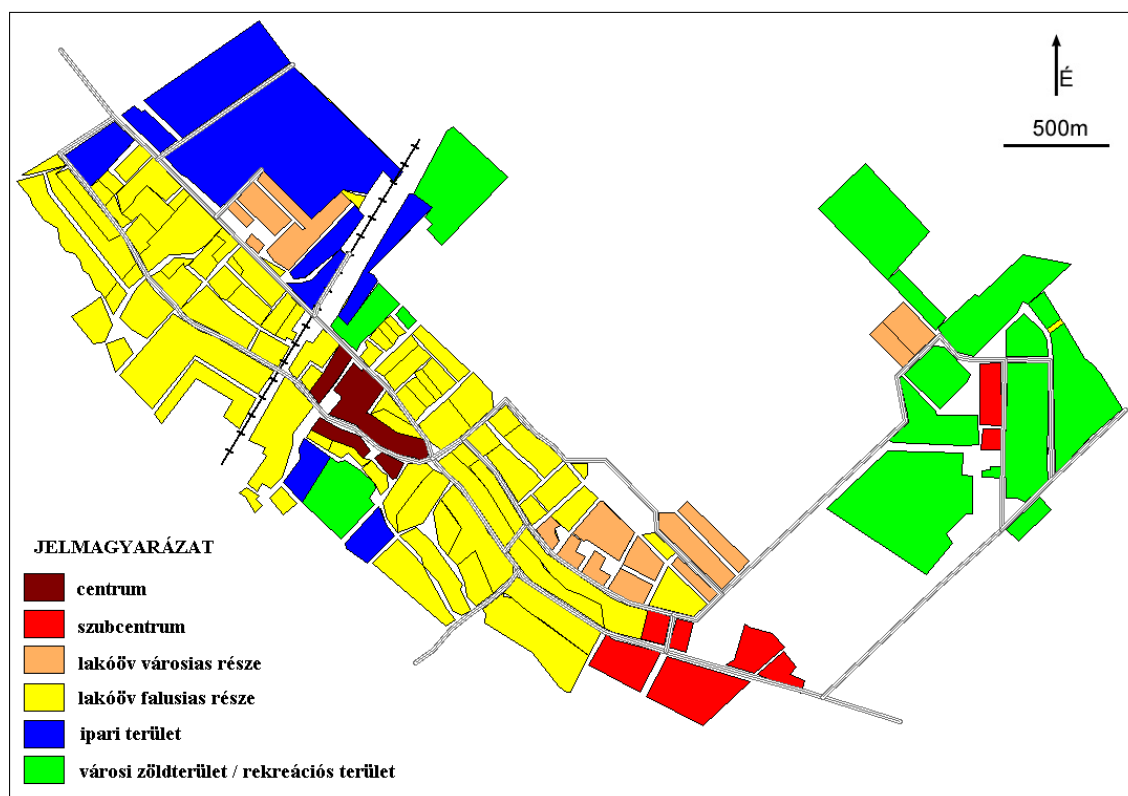
Funkcionális morfológia

Bük és Csepreg funkcióinak, népességének és morfológiai elemeinek zárt településen belüli eloszlásának ismeretében az alábbi öt funkcionális övezetre tagolható 2013-ban: *a) centrum, b) szubcentrum, c) lakóöv, d) ipari öv, e) városi zöldterületek*.

A beépítési módok, illetve a népesség településen belüli eloszlásával szemben a két város funkcionális övezetei alapján hasonlít egymásra. Egyéb szerepkörű terület egyik helységben sem volt fellelhető, ellenben szubcentrum csak Bükön volt megtalálható. A többi övvel mindkét város rendelkezett 2013-ban. (6. ábra és 7. ábra).

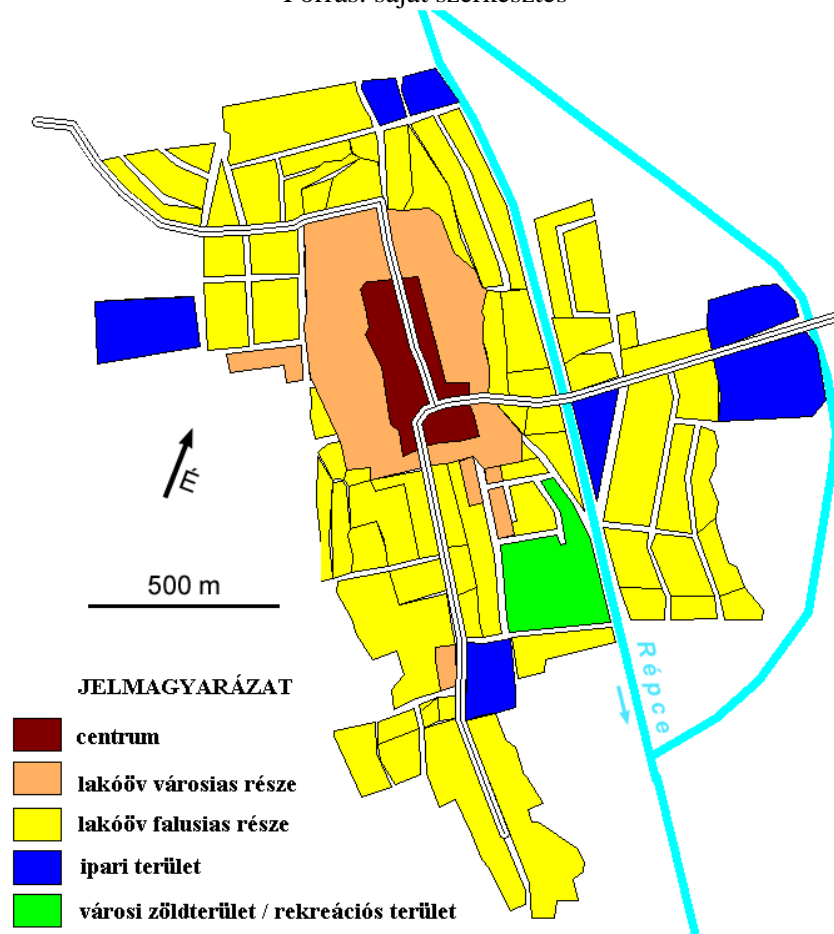
6. ábra: Funkcionális övezetek Bükön, 2013

Forrás: saját szerkesztés

7. ábra: Funkcionális övezetek Csepregen, 2013

Forrás: saját szerkesztés

A *centrum* Csepregen horizontálisan és vertikálisan is kiterjedtebb, mivel az évszázadok óta az a település központja (Széchnyi tér). Szinte valamennyi központi funkciót magába foglalja, sőt a magas nép- és laksűrűsége révén a város demográfiai súlypontja is. Kiterjedése régóta nem változik, ehhez a szerepköröknek és a népességnek egyaránt növekedni kellene. Pályázat során az öv 2009-2011 között esztétikailag megújult. Bükön a három Bük érintkezési felületein (Kossuth-Petőfi utcák találkozási pontja, illetve Eötvös utca) intézmények révén alakult ki egy-egy központ, amelyek 2011-2013 között uniós pályázat során megújult és a Széchenyi utca mentén a két központ összekapcsolódott. Csepreggel ellentétben Bükön a centrumot csak az intézmények koncentrációja jelöli ki, a lakosságé nem, az a város legalacsonyabb népsűrűségű részei közé tartozik. A büki centrum azonban területileg és funkcióiban továbbra is dinamikusan fejlődik, tulajdonképpen most van kialakulóban.

Subcentrum csak Bükön található, ott egyébként kettő helyen. Időben a fürdőtelep alakult ki (1960-as évek), és egy önálló, döntően turisztikai profilú városrész vált belőle, Bükfürdő néven. A másik szubcentrum az alsóbüki városrész peremén az 1990-es évektől kiépülő bevásárlóközpontokhoz kötődik, és ez utóbbiban van még nagy növekedési potenciál.

Mindkét városban a *lakóöv* a legnagyobb kiterjedésű terület, és mindkét helyen városias és falusias résszel egyaránt rendelkezik. Bükön a városi rész modern beépítési módokhoz, a tömbös és a sorházas típusokhoz kötődik, ennek megfelelően a településtestben belül elszórva, három régebbi városrészhez kötődően jelentkeznek. Csepregen a lakóöv városias része a szórványosan előforduló modern – tömbös és sorházas – beépítési módok mellett főleg a régebbi, zárt földszintes és hézagos földszintes típusokhoz köthető. Zárt földszintes formacsoport a centrumban is előfordul, ott alapvetően kereskedelmi-szolgáltató funkciókat foglal magába, attól kifelé azonban tisztán lakófunkciójú, majd a zárt utcafront is megbomlik és fokozatosan átmelegszik, különösen a kivezető országutak mentén. a népsűrűsége ennek megfelelően csökken, a laksűrűsége viszont nő. A lakóövezet falusias része mindkét városban a családi házas övezetet jelenti. Bükön és Csepregen

egyaránt jó a felszereltségük, de fiatalabb koruk, nagy számuk és turisztikai hasznosításuk miatt a bükiek jobb állagúak, modernebb megjelenésűek, a több utcában hasonló korú házak koncentrációja miatt egységes, jellegadó stílusúak és nagyobb alapterületűek.

Bükön és Csepregen jó másfél százados hagyományai vannak a gyáriparnak, így az általuk hasznosított *iparterületek* azóta szerves részei mindkét kisváros településképeinek, településszerkezetének. Mindkét helységnek régi létesítésű, illetve klasszikus ipari területei vannak.

Bükön az ipari területek koncentráltabban helyezkednek el, elsősorban Felsőbükre (NESTLÉ, VOG), valamint kisebb mértékben Közép- és Alsóbük határterületére (vízmű, Parkom Kft.) koncentrálódnak.

Csepregen az ipari területek zömmel régi létesítésűek és Bükkel ellentétben jóval kisebbek és kevésbé koncentráltan helyezkednek el, szinte minden városrészben fellelhetők. A legkorábbiak a Felsőváros, illetve az Alsóváros bővítményében egykor álló egy-egy (Kadnár és Klug) téglagyár telephelye, amelyen az ipari tevékenység más formában, de azóta is megmaradt (asztalosipari szövetkezet, szegecsgyár).

Bük és Csepreg *zöldterületei* közötti alapvető különbség az, hogy Csepreg nagyobb közigazgatási területe ellenére jóval kisebb a belterülete és ebből a zöldfelületek aránya is. A másik differencia azok jellege és minősége, hiszen, amíg Bükön a fürdőváros szerepből adódóan a zöldfelületek nagy része összekapcsolódik különféle turisztikai attrakciókkal (pl. gyógyfürdő), úgy Csepregen gyakorlatilag csak a helyi lakosság rekreációját szolgálják. Utóbbi helyen a város zöld- és rekreációs területei zömmel nem a bel-, hanem a külterületen helyezkednek el, és részben ezzel összefüggésben óriási és értékes területek. Ide tartozik például a parkerdő, a turisztikai célokat is szolgáló Csepregi-hegy és a két nagyobb (Boldogasszony- és TSZ-tó), illetve egy kisebb horgásztó-komplexum (Téglagyári tavak). Ezek jelentik, jelenthetik a város turisztikai vonzerejét. A belterületen egyetlen nagyobb zöldfelület található, a spotpályának is helyet adó Malomkert, amely a városi rendezvények egy részének (pl. búcsú) állandó helyszíne, de a hétvégéken is kedvelt pihenőhelye a csepregi polgároknak.

A két város különböző funkcionális övei nagyságukban és sokszínűségükben hasonlítanak egymáshoz, ebben a tekintetben nagy különbség nincs a két helység között. a dinamikájukban azonban igen. Ami empirikusan látható, az egzakt módon kimutatható, nevezetesen az, hogy Csepreg funkcionális övezeteinek kialakulása, fejlődése elsősorban múltbéli társadalmi-gazdasági folyamatok eredménye, míg a bükieké döntően recens hatótényezők térbeli konzekvenciái. A minőségi különbségük is ebből adódik, *Csepreg funkcionális morfológiai képe hazánk korábbi időszakának városképző tényezőinek a kitűnő vizsgálati terepe, míg Bük a napjaink magyarországi településformáló erőinek eredőjét megjelenítő iskolapélda.*

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Bük és Csepreg jelenlegi társadalmában, gazdaságában és infrastruktúrájában is más fejlettségi szintet képvisel és fejlődésének nem csak az üteme, hanem az iránya is eltér egymástól: Bük egy dinamikusan növekvő, Csepreg pedig egy lassan zsugorodó város. A mai magyar komplex várostípusok szerint Bük egy „*fejlett fürdőváros*”, Csepreg pedig egy „*közepesen fejlett mikrotérségi központ*”.

Az eltérő sorsuk vizsgálatára a *retrogresszív* módszer felel meg, amely feltárja, hogy az egyes történelmi korokban milyen településformáló tényezők és milyen arányban érintették Bük és Csepreg természeti, társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szféráját.

A földrajzi fekvésből adódó természeti adottságok egyetlen kivétellel szintén Csepreg előnyét mutatják, hiszen csak neki vannak kiterjedt erdőségei, a szőlőműveléshez alkalmas déli kitérítésű lejtők. A fa- és vadgazdálkodás, de főleg a bortermelés a középkorban városképző tényezők voltak, a nyugat-európai típusú városainknak – többek közt a közeli Kőszeg vagy Sopron – az egyik legnagyobb bevételi forrása volt a borkimérés és –kereskedelem. Egyetlen olyan természeti adottsága van Büknek, amelyik előnyösebb, az viszont önmagában többet hozott Büknek, mint

Csepreg valamennyi természeti kincse együttvéve, ez pedig a termálvíz, amely 1962-től közfürdőként történő hasznosítása által teljesen új fejlődési pályára állította Büköt, aki ezzel azóta is tartja, sőt növeli versenyelőnyét Csepreggel szemben.

A két város versenyében az 1970-es évek hozták el a trendfordulót, és ennek – bár közvetlenül nehéz bizonyítani, egzakt módon alátámasztani – két fontos oka lehet. Az egyik a büki fedett fürdő megépítése (1972), ami a büki tömegturizmus beindítását tette lehetővé, a másik pedig a Sárvár – Répcevis vasútvonal felszámolása (1974), ami a csepregi nagyfoglalkoztatókat arra ösztönözte, hogy ott építésék fel újabb termelő kapacitásaikat, ahol a vasút még megvolt, azaz Bükön. Bük beépített területének a fejlődése ekkor gyorsult fel, Csepregé meg ekkor lassult le.

A rendszerváltás maga alá temette a csepregi termelő ágazatok helyi telephelyeit, a bükieket azonban nem, ott azonnal új tulajdonosi és tevékenységi körben folytatódott tovább az ipari termelés. Ráadásul a turisztikai piac liberalizálásával ez az ágazat is felfutott Bükön. Pontosan akkor, amikor a települések fejlődőképessége a saját bevételeitől kezdett függni. Ez Csepregen okozott gondot, ahol egyedül a nagy hagyományú közszolgáltatások maradtak meg és működnek ma is. Ebben a tekintetben még mindig megelőzi Büköt. Városi rangját 1995-ben kapta vissza, és 1997-től a Csepregi kistérség, 2004-től pedig a Felső-Répcementi Többcélú Kistérségi Társulásnak a székhelye. Bük nem azért lett csak 2007-ben város, mert korábban nem felelt meg azoknak a kritériumoknak, hanem így nem került ki a falusi turizmushoz kapcsolódó adókiegészítés alól. A Bük és Csepreg közti, a közszolgáltatásokban fennálló viszonylag egyensúlyi helyzet a gazdasági szolgáltatásokra már nem igaz, ott Bük fölénye nem csak Csepreggel, hanem az összes 5000 fő alatti vasi várossal szemben nyomasztó. Így ezek a tevékenységek nagyobb számban, sűrűbben fordulnak elő a településtestben is, mint a szomszédos városban.

A településfejlesztést döntően meghatározó önkormányzati bevételek esetében valószínűtlenül nagy Bük előnye. Iparüzési adója tízszerese, idegenforgalmi adója pedig százötvenszerese Csepregének, ami annyit tesz, hogy költségvetési főösszegük között 2,5-3-szoros differencia tapasztalható. A mai magyar önkormányzati fejlesztések erősen pályázatfüggők, amelyekhez viszont önerő szükséges, és az addicionalitás elve csak a sajátos bevételekből fedezhető. A pályázati forrásokat is magában foglaló önkormányzati investíciók éppen egy nagyságrenddel nagyobb Bükön, ami már most meglátszik a településük képén.

A két kisváros közti különbség a településük képén is megmutatkozik, amit a *retrospektív* vizsgálati módszer tár fel. Bük és Csepreg bel- és beépített területében is nagy különbség mutatkozik, hiszen, amíg Csepreg közigazgatási területe másfélszer nagyobb, ugyanilyen arányban Bük belterülete vezet Csepreg előtt. Ez az utóbbi kb. négy évtized nagy építési hullámának köszönhető. Összességében azonban nem mondható, hogy a beépített területek funkcionális gazdagságában, népsűrűségében, a beépítési módok számában vagy éppen a funkcionális övezetek tekintetében Csepreg lemaradna Bük mögött, inkább azt lehet mondani rá, hogy más. Településtestén a régebbi térfolyamatokra utaló formák a jellemzők, kevésbé a modernnek, míg Bükön ez éppen fordítva van.

A két város települési dinamikáját nézve a *perspektívák* különbözőek, településhálózati és településen belüli viszonylatban egyaránt. Az eldőlni látszik, hogy gazdasági szempontból hosszabb távon sem lesznek vetélytársak, és ez az erőfölény már most is megmutatkozik Bük dinamikusabb fejlődésében. Természetesen bármelyik – így akár a gazdasági – szféra tartós és nagymértékű növekedése előbb-utóbb begyűrűzik a többi szférába is. Ez azt jelenti, hogy a (belterület) természeti környezetének állapota, a települési infrastruktúra fejlettsége alapján Bük már most jóval Csepreg előtt jár. Egyedül a közszolgáltatások közül a régiekkel tartja magát, az újabb alapításúak (pl. mentők) már mind Bükön telepedett le, tehát középtávon az várható, hogy a csepregi tetraéder egésze csökken és egyre nagyobb teret kénytelen átadni Büknek. Ezt a folyamatot csak ideig-óráig lehet adminisztratív eszközökkel fenntartani.

Ezek a folyamatok a két város településképen is megmutatkoznak. Bár Bükön is lelassultak a családi házas építkezések, amelyek a három évtizedig a területi expanzió forrásai voltak, de helyettük minden évtizedben egy másik ágazat vette át a prímet, a 2000-es években a turizmus (pl. új szállodák), a 2010-es években pedig az ipar (pl. NESTLÉ beruházások). Ezek révén a rekreációs,

illetve ipari területek tudták megnövelni kiterjedésüket. Eközben Csepregen negyedszázada még egy utca sem nyílt, épületállománya romlik, vagyona egyre csökken. Eljöhet újra az az idő, amikor Bük már nem lesz vetélytárs, de először lesz az, hogy nem Csepreg vezet. Csepreg lejtmenetének a megállítása a termelő ágazatok letelepítésével és nem a turizmus erőltetésével lehet, hiszen azt megteszi Bük, ugyanakkor az agrárium és a könnyűipar tekintetében kimagasló adottságai vannak a városnak, és éppen akkor voltak a sikerkorszakai, amikor azokkal jól sáfárkodott.

6. AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Bük és Csepreg további településföldrajzi kutatása három idősíkon (múlt, jelen és jövő) és kettő térbeli szinten (településhálózat és településtest) folytatható, illetve mélyíthető el úgy, hogy a síkok és a szintek egymással variálhatók és variálандók. A két település *múltbéli* külső kapcsolatrendszerének és belső életjelenségeinek párhuzamos vizsgálata, alapvetően történeti földrajzi megközelítése elsősorban a *településtörténet* számára hozhat értékelhető eredményeket, akár olyan adatokat, ismereteket is, amelyek csak több elem összehasonlításának következményeként állhatnak elő (pl.: a térség demográfiai folyamatai, tájhasználat-változása stb.).

A két város *jelenlegi* településképeinek vizsgálata, azaz településföldrajzi megközelítése a múltbéli településformáló folyamatok településtesten megmutatkozó térbeli vetületeit tárja fel, ami a *településvezetés* számára hasznosítható információkat tartalmazhat. Az a szemlélet, hogy az egyes települési funkciók, a népesség eloszlása, a beépítési módok egy időbeli folyamat „természetes” eredményeként a teret – benne a településhálózatot és a településtestet – horizontálisan és vertikálisan tagolják, övezeteket hoznak létre, azok ok-okozati összefüggéseinek feltárása után lehetőség nyílik azok értő módon történő hasznosítására és fejlesztésére is.

A két város *jövőbeli* településképeinek meghatározása, azaz a településfejlesztési megközelítése a jelenlegi folyamatok ismeretében a természetes belső folyamatokba történő külső beavatkozást fogalmazza meg és hajtja végre annak érdekében, hogy azok iránya és/vagy intenzitása megváltozzon. Ez már a *településtervezés* feladata. Mindhárom idősíkot és a hozzá tartozó tudományos megismerési módokat, diszciplínákat (településtörténet, településvezetés, településtervezés) nem csak egy *településtesten*, hanem egy *településhálózaton* belül is lehet alkalmazni. Bük és Csepreg városa pedig egy településhálózatban kitüntetett helyet elfoglaló helység, amelynek egyes szerepkörei nem csak a saját lakosságát, hanem több települését is ellátnak. Ezek a központi funkciók tehát nem csak egy település történetét és településtestét gazdagítják, hanem a térség településeinek a különböző történeti korokban történő együttműködését mutatják, jelenlegi feladatellátását határozzák meg, valamint a településhálózaton belüli jövőbeli pozícióit vetítik előre. Mivel Bük és Csepreg viszonya abból a szempontból is sajátos, hogy egymással szomszédosak, együttműködésük nem csak egymást, hanem a térség egészét gyarapíthatják, természetes fejlődését elősegíthetik, amely egyébként minden fejlesztés végső célja. Ez esetben pedig a két város településfejlesztési céljai a területi fejlődést szolgálják, döntéshozóik felelőssége túlmutat az általuk vezetett helység közigazgatási határain. A kutatás ehhez a gyakorlati célhoz kínál elméleti muníciót.

PUBLIKÁCIÓK ÉS KONFERENCIA ELŐADÁSOK JEGYZÉKE

1. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

1.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek stb.

1. KOCSIS ZS. – NÉMETH S. 2013: *Egy lépésre a Büki járástól? – javaslattevő munkaanyag egy Bük központú járás kialakításához* – In: Comitatus XXIII. évf./őszi szám, pp. 49-53.;
2. KOCSIS ZS. – NÉMETH S. 2013: *Két kistérségi társközpont, Bük és Csepreg térszervező szerepe II. – térbeli (földrajzi) vizsgálat.* – In: Comitatus XXIII. évf./nyári szám, pp. 44-73.;
3. NÉMETH S. 2013: *Bük az ezredfordulótól napjainkig – a fürdőváros fejlődéstörténeti vázlata az elmúlt bő évtizedről (2000-2013).* – In: Comitatus XXIII. évf./nyári szám, pp. 114-127.;
4. LOVÁSZ GY. – NÉMETH S. 2012: *Egy földtani kutatás településfejlesztési eredménye: kitörő siker – Fülöp József (1927-1994) geológus, akadémikus Bük város posztumusz díszpolgára.* – In: **Településföldrajzi Tanulmányok** II. évf./1. sz. pp. 148-155.;
5. BARANYAI, G. – NÉMETH, S. 2012: *Analysis of dimensions and mosaic pattern of urban green areas on the example of several Hungarian cities.* – In: BALOGH, A. – CSAPÓ, T. (EDS.): *Development of the Settlement Network in the Central European Countries.* Springer Verlag, PP. 259-269., ISBN 978-3-642-20313-8;
6. KOCSIS ZS. – NÉMETH S. 2011: *A Csepregi kistérség demográfiai folyamatai.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. – PUSKÁS J. – TÓTH G. – ZENTAI Z. (SZERK.): *A Bakonytól Madagaszkárig – Tanulmánykötet a 65 éves Veress Márton tiszteletére.* Nyugat-magyarországi Egyetem – Savaria Egyetemi Központ, Szombathely, pp. 251-266. ISBN 978-963-9871-47-2;
7. KOCSIS ZS. – NÉMETH S. 2010: *Két kistérségi társközpont, Bük és Csepreg térszervező szerepe I. – időbeli (történeti) vizsgálat.* – In: **Comitatus** XX. évf./4. sz. pp. 19-43.;
8. NÉMETH S. 2007: *Bük jövőképe – Vas megye legújabb, 11. városának településfejlesztési céljai.* – In: *Vállalkozás* I. évf./5. sz. pp. 33-36.;
9. NÉMETH S. 2005: *Bük településmorfológiai sajátosságai és változásai (II. rész): a Horthy-korszak és a szocializmus első, "hosszú évtizede".* – In: *Vasi Szemle* LIX. évf./6. sz. pp. 765-780.;
10. NÉMETH S. 2003: *Köszeg funkcionális morfológiája.* (lektorálta: Dr. Bariska István és Dr. Csapó Tamás), *OSKAR Kiadó, Szombathely*, 124 p., ISBN: 963 8122 53 6;
11. NÉMETH S. 2003: *Bük településmorfológiai sajátosságai és változásai 1848-1920-ig.* – In: *Vasi Szemle* LVII. évf./5. sz. pp. 599-609.;

1.2. Konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

12. RADVÁNSZKY, B. – GYENIZSE, P. – MÁTÉ, A. – FÁBIÁN, SZ. Á. – KOVÁCS M. – NÉMETH, S. (megjelenés alatt): *Die Veränderungen in der Landschaftsnutzung in Transdanubien vom XVIII. bis ins XX. Jahrhundert.* Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf, Celje, július 6-9., 42 p.;
13. KOCSIS ZS. – NÉMETH S. 2010: *A sikeres településfejlődés egyik lehetséges útja: mezővárosból iparfa – Lövő településföldrajzi vázlata.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (SZERK.): *A településföldrajz aktuális kérdései.* Nyugat-Magyarországi Egyetem – Savaria Egyetemi Központ, Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely, pp. 241-254., ISBN: 978-963-9882-54-6;
14. NÉMETH S. 2005: *Köszeg funkcionális morfológiai jellemzői 2001-ben.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. – LENNER T. (SZERK.): *A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után.* Berzsenyi Dániel Főiskola Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely, pp. 168-181., ISBN: 963 9531 33 2;
15. CSAPÓ, T. – NÉMETH, S. 2004: *The impact of the establishment of market economy on the morphology of the hungarian cities and towns.* – In: KOCSIS, ZS. (ED.): *Geographical studies on*

the University of West Hungary. University of West Hungary, Faculty of Sciences, Szombathely, pp. 142-164., ISBN: 978-963-9438-96-5;

2. EGYÉB PUBLIKÁCIÓK

2.1. Közlemények, tanulmányok, könyvrészletek stb.

1. GYENIZSE, P. – ELEKES, T. – BOGNÁR, Z. – NÉMETH, S. 2013: GIS assessment of visual quality along the major thoroughfares of Pécs. – In: *Ecoterra - Journal of Environmental Research and Protection* X. évf./1. sz. (no. 34.) pp. 13-19. ISSN 1584-7071;
2. NÉMETH S. 2009: *Az integrált és komplex vidékfejlesztés 2007-2013 – Az európai elvek és a magyar gyakorlat.* – In: *A Falu*, XXIV. évf./3. sz. pp. 77-90.;
3. NÉMETH S. 2009: *Rendszerező megjegyzések a mai magyar vidékfejlesztésről.* – In: *A Falu*, XXIV. évf./2. sz. pp. 25-36.;
4. NÉMETH S. 2009: *Komplex vidékfejlesztés – Az elvektől a támogatási kérelmekig az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban.* – In: HUTFLESZ M. (SZERK.): *Fókuszban a régió – Gazdaság, vállalkozás, fejlesztés a Nyugat-Dunántúlon.* Régiófókuszt Kht., Szombathely, pp. 49-55., ISBN: 978-963-87304-2-8;
5. NÉMETH S. 2009: *Mintha-városból mintavárost! – A magyar urbanizáció mennyiségi útja és minőségi átmenete.* – In: *Területi Statisztika* XII. évf./1. sz. pp. 8-18.;
6. NÉMETH S. 2007: *Új Magyarország Vidékfejlesztési Program és a Helyi Vidékfejlesztési Irodahálózat.* – In: *Vállalkozás* I. évf./1. sz. pp. 27-28.;
7. NÉMETH S. 2007: *Az Európai Unió komplex vidékfejlesztési igényének magyarországi megfogalmazása – az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program III. tengelye.* – In: *Vállalkozás* I. évf./2. sz. pp. 14-15.;
8. NÉMETH S. 2007: *A vidék jövője, a jövő vidéke! – Elkezdődött a magyarországi LEADER 2007-13 program regisztrációja.* – In: *Vállalkozás* I. évf./6. sz. pp. 24-25.;
9. BALOGH JÁNOSNÉ DR. HORVÁTH T. – HORVÁTH I. – HUTFLESZ M. – NÉMETH S. – ZENTAI Z. 2006: *Turisztikai értékleltár és fejlesztési lehetőségek a Répce mentén.* Régiófókuszt Kht., Szombathely, 100 p., ISBN: 963 0606 79 8;

2.2. Konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

10. KOCSIS Zs. – NÉMETH S. 2010: *Ajka 50 éve város.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (SZERK.): *A településföldrajz aktuális kérdései.* Nyugat-Magyarországi Egyetem – Savaria Egyetemi Központ, Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely, pp. 279-291., ISBN: 978-963-9882-54-6;
11. CSAPÓ, T. – NÉMETH, S. 2010: *Industrial parks in Hungary.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. (SZERK.): *A településföldrajz aktuális kérdései.* Nyugat-Magyarországi Egyetem – Savaria Egyetemi Központ, Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely, pp. 53-67., ISBN: 978-963-9882-54-6;
12. KOCSIS Zs. – NÉMETH S. 2009: *Az USA nagyvárosai.* – In: CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. (SZERK.): *A közép- és nagyvárosok településföldrajza.* Nyugat-Magyarországi Egyetem – Savaria Egyetemi Központ, Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely, pp. 164-176., ISBN: 978-963-9882-28-7;

BÜK CÍMERÉNEK LEÍRÁSA:

„Alsó és Közép-Bük pecsétjében szerepelt a kétfarkú jobbra lépő oroszlán, a három szál búzalkalász a Felsőbüki Nagy Pál család címerében, a rangkorona Alsó-Bük legkorábbi és Felső-Bük pecsétjében is megtalálható.

Az oroszlán és a rangkorona jelképezi, hogy a három Bük évszázadokig nemesi község volt. A három búzalkalász ábrázolja a település gazdálkodásában korábban meghatározó, de ma is fontos mezőgazdaságot, s egy kézben tartva jelzi a három falu egyesülését is.

Az arany hullámpólya jelképezi a Répcét, de színével utal a község gyógyvizére is.”

CSEPREG CÍMERÉNEK LEÍRÁSA

„A kék színű, háromszög alakú pajzson ezüsttel ábrázolt háromtornyos városfal látható. A középső torony, mely egyben kaputorony, magasabb a két szélsőnél. Mindhárom torony fedett, lőréses védőpártázattal rendelkezik. Három-három osztókkal ellátott ablak látható rajtuk. A városfal ábrázolása fából épített palánkot sejtet. Tetején pártázatos, lőréses védőfolyosó húzódik. Az ábrázolt fal közepén, a középső torony alatt csapórácsos városkapu nyílik. A kapu nyitva, a csapórács felhúzott állapotban, ami a település befogadó-készségére, nyitottságára, lakóinak vendégszeretetére utal.

A címerkép első hiteles ábrázolása 1360-ból maradt fenn. Közeli rokona Sopron, Buda és több más középkori eredetű város címerének.”

(Forrás: www.nemzetijelkepek.hu)